

Door Peer Wittenbols

In januari 2020 hebben we onze moeder begraven.

90! Een gezegende leeftijd.

'Het wor in ieder geval gon wiegendood,' zei ze zelf op haar sterfbed.

Ons moeder heeft, zoals altijd gelijk gekregen.

Bij het leegruimen van haar huis vonden mijn broers, zussen en ik een flinke stapel documenten over haar vader, mijn grootvader: Simon van Hapert.

Het waren de documenten die mijn moeder door de decennia heen verzamelde.

Samen getuigen ze van de geschiedenis van mijn opa's arrestatie tijdens de Tweede Wereldoorlog, zijn deportatie vanuit Kamp Vught naar concentratiekamp Sachsenhausen in Oranienburg, Duitsland.

Onder al die documenten troffen we dit schrift.

Het heeft een groene, gemarmerde kaft met prachtig gekalligrafeerde letters:

*Gastenboek
ter gelegenheid
van de
TERUGKEER
Van
VADER en AN.*

An is mijn Tante An, die net als mijn opa vanuit Vught op transport werd gesteld.

Boven deze woorden staat een grote, rode V.

Midden in die V:

een vliegende, goud-omstraalde, witte duif
met een palmtakje in de snavel..

Dit gastenboek straalt hoop en een rotsvast geloof in een goede afloop uit.

Mijn moeder (Marietje) was de jongste in een Brabants gezin met zeven kinderen. Ze was minderjarig toen de oorlog begon en beleefde haar puberteit in de moeilijkste jaren van haar leven.

Extra navrant aan deze familiegeschiedenis is dat mijn grootvader én zijn oudste dochter An werden opgepakt als represaillemaatregel voor een verzetsdaad van mijn ome Jan. Zijn goedbedoelde actie had verregaande gevolgen voor alle leden van het gezin. Iets wat Jan pas ontdekte toen hij, na lang ondergedoken te hebben gezeten, weer thuiskwam.

Exemplarisch voor haar generatie, vertelde mijn moeder ons, haar kinderen, zelden iets over deze pijnlijke periode noch over de blijvende impact die deze had tot aan haar dood. Pas in de laatste jaren van haar leven heeft ze ons het een en ander over gezegd.

Toen ze er niet meer was, realiseerde ik me dat er ontelbare vragen waren die ik haar nooit stelde. Waarom niet? Omdat het te veel vragen waren? Omdat vragen te pijnlijk waren? Of omdat we bang waren voor de antwoorden?

In de theatervoorstelling *De steen In mijn mond*, die een jaar geleden hier in de barak zijn première beleefde, heb ik op basis van wat mijn broers, zussen en ik (soms los van elkaar) van mijn moeder wisten én naar aanleiding van de stapel paperassen, documenten en krantenknipsels die we vonden, het verhaal van mijn moeder gereconstrueerd. Ook heb ik veel van mijn oudere neven en nichten het hemd van het lijf gevraagd.

Inmiddels begrijp ik beter waarom mijn moeder niet graag over deze periode vertelde.

Marietje was de jongste van een arbeidersgezin uit Eindhoven met zeven kinderen. Haar vader, Simon van Hapert was sigarenmaker en is, toen de oorlog begon bij de Philipsfabrieken komen te werken.

Marietje was 11 toen de oorlog begon en 15 toen deze eindigde. Drie van haar broers hadden de leeftijd waarop ze konden worden opgeroepen om naar Duitsland te gaan in verband met *Arbeitseinsatz*. Dat gaf veel spanningen in het gezin.

Lente '44: Marietjes oudste broer (mijn ome Jan) werkte als kassier op het gemeentehuis van Bladel. Daar heeft hij meegewerkt aan een plan van Partizanen Actie Nederland door hun de sleutel van het gebouw toe te spelen en een valse sleutel bij de burgemeester af te geven (die had 's avonds en 's nachts de sleutel in zijn beheer). De medewerkers hadden zo toegang tot de kluis waarin de distributiebonnen opgeslagen lagen. Deze zijn later onder de lokale bevolking verdeeld.

Omdat Jan de enige was die hiervoor verantwoordelijk kon zijn, werd voor hem een onderduikadres geregeld bij een houtvester in Diessen.

Drie Duitsers meldden zich bij het ouderlijk huis om Jan op te halen. Omdat hij er niet was en niemand kon vertellen waar hij verbleef, besloten ze om Marietjes moeder mee te nemen. De oudste zus An voorkwam dit door te roepen dat ze haar dan maar mee moesten nemen of hun vader. En dat vonden deze Duitsers zo'n goed idee dat ze besloten om ze allebei maar in te rekenen.

An werd onmiddellijk meegevoerd, maar vader was nog aan het werk bij Philips. Vader wist, toen men hem daar wilde ophalen, nog net via een andere uitgang te

ontlopen. Maar toen hij zaterdags gewoon weer aan het werk ging, heeft de Hollandse Politie hem alsnog ingerekend. Vader en An zijn gedurende tien dagen verhoord om daarna naar Kamp Vught getransporteerd te worden. Het laatste wat Marietje van haar vader zag op die bange dag in juni, was hoe hij met een voet op de trap van de trein naar haar zwaaide.

Ruim twee maanden lang hoorde het gezin niets uit Vught. Het telegram dat ze stuurden om Vader en An moed in te spreken, hebben zij nooit te lezen gekregen.

Toen Kamp Vught begin september inderhaast werd ontruimd en alle gevangenen op transport werden gesteld, is An naar het vrouwenkamp in Ravensbrück vervoerd. Vader moest naar concentratiekamp Sachsenhausen bij Oranienburg in Duitsland. An kwam maanden na de bevrijding door een wonderlijke speling van het lot weer thuis.

Mijn grootvaders lot bleef heel lang ongewis.

Pas toen Jan na de bevrijding, weer thuiskwam van zijn onderduikadres, hoorde hij dat zijn vader en zijn zus waren gedeporteerd. Het schuldgevoel hierover is hem tot aan zijn dood blijven achtervolgen. Zo erg zelfs dat hij in zijn laatste dagen al zijn broers en zussen nog om vergeving is gaan vragen .

In januari '46, een jaar dus na de bevrijding, kreeg Marietjes gezin het bericht van het overlijden van hun vader. Hij zou al in januari '45 gestorven en gecremeerd zijn. Het enige wat het gezin later viavia hoorde is dat hij op kerstavond nog gezongen heeft voor zijn barakgenoten. Hij kon prachtig zingen, dat was algemeen bekend. Een paar weken later was hij dood.

Mijn moeder heeft werkelijk nooit het idee gehad dat ze zelf echt onder de oorlog heeft geleden. Haar vader, die vermoord werd in het kamp: ja! Haar zus, die te voet op weg naar het vernietigingskamp een dag voor aankomst, wonder boven wonder gered werd: Ja! Haar moeder die van de ene op de andere dag de zorg had voor haar gezin, die haar man en haar dochter én haar zoon kwijt was: ja! Maar mijn moeder zelf moest van anderen horen dat ze het behoorlijk voor haar kiezen heeft gehad als jong meisje.

Ik ben me er, naarmate ik ouder werd, meer en meer over gaan verbazen dat mijn moeder, ondanks haar ingrijpende geschiedenis zo'n optimistische en nuchtere Brabantse kon zijn.

Ze heeft mij (en ons gezin) regelmatig verbijsterd met nog meer levensbepalende verhalen die ze meemaakte in die tijd. Zo vertelde ze pas op mijn veertigste dat ze als kind per ongeluk getuige is geweest van een aantal liquidaties op Duitse soldaten. Maar ook dat er ooit een piepjonge Duitse officier was die hun huis binnenkwam en verlegen vroeg om een boterham. En hoe mijn oma hem, bijna moederlijk, verzorgde. Een goedhartigheid die, denk ik nu, was ingegeven door een mengeling van angst, bezorgdheid en een rotsvast geloof.

De eerste gesprekken met mijn broers en zussen, neven en nichten waren niet alleen hartverwarmend openhartig, maar ik vond ze ook nog eens fascinerend om andere redenen.

Het valt me op hoezeer het verhaal dat onze ouders overkomen is, ons nu allemaal nog bezighoudt.

Zonder uitzondering zegt iedereen, maar een fractie te weten van wat er destijds allemaal is gebeurd, gedacht en gevoeld.

Waarom?

Omdat het niet geschikt was voor kinderen, zelfs niet toen die kinderen zelf allang middelbaar waren.

Maar misschien nog meer omdat dat onze ouders 'toen' iets hebben meegemaakt dat te groot, te pijnlijk, te eng en te wreed is om zich in woorden te laten beschrijven. En dus bleef er over: een onheilspellend zwijgen.

Al mijn tantes en ooms hebben later hun eigen methode ontwikkeld om, als ze alleen waren, de stilte te verjagen. De ene zong de hele dag, de andere had vierentwintig uur per dag de radio aanstaan, een derde floot van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat. Als het te lang stil was, kwamen de herinneringen.

Tussen de documenten die we in ons ouderlijk huis vonden, zat ook een kopie van mijn grootvaders doodsverklaring uit '45. Deze brief bereikte de familie pas een jaar (vol wanhopige hoop) later.

De witte pagina's van het gastenboek ter gelegenheid van de terugkeer van vader en An bleven leeg.

Een van de weinige dingen die mijn moeder wel losliet over de oorlog:...

Ik was een puber van een jaar of veertien en maakte flauwe grappen over het Nederlandse volkslied. Mijn moeder begreep dat niet. Ze snapte werkelijk niet wat er zo stoffig of lollig aan zou kunnen zijn.

Ze vertelde over de eerste keer waarop ze na de bevrijding het Wilhelmus weer hardop hoorde klinken.

Hoe bevrijdend dat was.

En dat ze zich nog iedere keer als ze het volkslied hoorde realiseerde dat ze geen 'Sst' meer hoefde te sissen.

**Bij herdenking Nationaal Monument Kamp Vught
4 mei 2025**